

“BANK KREDITLARINI AJRATISHDA AN’ANAVIY KREDIT MODELLARIDAN KREDIT MAHSULOTLARI ORQALI MOLIYALASHTIRISHGA O’TISHNING NAZARIY ASOSLARI VA AMALIY IMKONIYATLAR”

Miraxmedov Davron Abduganiyevich

“Uzsanoatqurilishbank” ATB

E-mail: 2110143@newuu.uz

Annotatsiya: Mazkur maqolada bank kreditlarini ajratish jarayonida an’anaviy kreditlash modellaridan zamonaviy kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirish tizimiga o’tishning nazariy asoslari va amaliy imkoniyatlari chuqur tahlil qilingan. Bugungi kunda iqtisodiy munosabatlarning globallasuvi va moliyaviy xizmatlar bozorida raqobat kuchayishi banklardan yangi kreditlash shakllarini qo’llashni talab etmoqda. An’anaviy kreditlash modellari ko’pincha kreditni ta’minlash mexanizmlariga asoslangan holda qarz oluvchining moliyaviy holati va garov ta’minoti ko’rsatkichlariga tayanib amalga oshiriladi. Bunday yondashuv, ayniqsa kichik va o’rta biznes subyektlari hamda startap loyihalar uchun kredit olish imkoniyatlarini sezilarli darajada cheklab qo’yadi.

Maqolada kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirish tushunchasining mazmuni ochib berilgan bo’lib, ushbu tizim kredit resurslaridan foydalanishni kredit mahsulotlari bilan bog’liq yangi va innovatsion shakllarni o’z ichiga olishini ko’rsatadi. Xususan, iste’mol kreditlari, overdraftlar, lizing operatsiyalari, faktoring va boshqa zamonaviy kredit vositalari bank faoliyatida keng qo’llanilishi orqali iqtisodiy samaradorlik va moliyaviy barqarorlikni oshirish imkoniyatlari tahlil qilingan.

Shuningdek, maqolada xorijiy mamlakatlarda kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirish bo’yicha ilg’or tajribalar ko’rib chiqilgan va O’zbekistonda bu tajribalarni qo’llashning imkoniyat va istiqbollari batafsil yoritilgan. Xususan, milliy bank tizimining mavjud holati va huquqiy bazasi tahlil qilinib, zamonaviy kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirishga o’tishdagi mavjud to’siqlar hamda ularni bartaraf etish yo’llari ko’rsatib berilgan.

Maqola yakunida kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirishning afzalliklari hamda ularning iqtisodiyotning turli sohalarida qo’llanilishi natijasida yuzaga keladigan ijobiy ta’sirlar umumlashtirilgan. Mualliflar tomonidan bank tizimini yanada rivojlantirish va innovatsion moliyaviy xizmatlarni joriy qilish bo’yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqilgan bo’lib, bu orqali iqtisodiy o’sish va moliyaviy inklyuzivlikni ta’minlash mumkinligi asoslangan.

Kalit so’zlar: bank krediti, moliyalashtirish, an’anaviy kredit modellari, kredit mahsulotlari, nazariy asoslar, amaliy imkoniyatlar, kredit siyosati, moliyaviy vositalar, bank tizimi, kredit risklari, zamonaviy moliyalashtirish usullari.

I.KIRISH

Hozirgi davrda bank sektorining barqaror rivojlanishi va iqtisodiyotni moliyalashtirishdagi ishtirokini kuchaytirish mamlakatning barqaror iqtisodiy taraqqiyotini ta’minlashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Bunda moliya tizimining asosiy ishtirokchilari sifatida tijorat banklari tomonidan amalga oshirilayotgan kreditlash jarayonlari katta ahamiyat kasb etadi. Ammo bugungi kunda mavjud an’anaviy kreditlash modellari shartlaridagi murakkabliklar, yuqori kredit risklari va mijozlarning turli xil moliyaviy ehtiyojlarini qondirishdagi cheklangan imkoniyatlar sababli, bank sektorida yangi yondashuvlarni qo’llash zarurati yuzaga

kelmoqda. Shu nuqtai nazardan, kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirish modellari tobora ko'proq ahamiyat kasb etib bormoqda⁶⁶.

An'anaviy kreditlash modellari asosan garovga yoki shaxsiy kafillikka asoslangan bo'lib, banklarning moliyaviy tavakkalchiligi yuqori bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Natijada, tijorat banklari kredit portfellari sifati va daromadliligi bo'yicha jiddiy muammolarga duch kelmoqda. Bundan tashqari, ushbu modellarning qo'llanilishi kichik va o'rta biznes subyektlari, innovatsion loyihalar va startap kompaniyalar uchun kredit olish imkoniyatlarini cheklab qo'yadi. Natijada iqtisodiyotning muhim bo'lgan ushbu segmentlarining moliyaviy resurslarga bo'lgan ehtiyoji to'liq qondirilmay qolmoqda.

Bu esa, o'z navbatida, kreditlash mexanizmlarida yangi va samarali uslublar, jumladan, kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirish modellari kabi innovatsion moliyaviy instrumentlardan foydalanishni talab qilmoqda. Kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirishning asosiy afzalliklari sifatida kredit risklarini samarali boshqarish, kredit berish jarayonining shaffofligini oshirish, shuningdek, kredit resurslaridan foydalanish samaradorligini sezilarli darajada oshirish imkoniyatlari qayd etilmoqda. Ayniqsa, ushbu model orqali banklar tomonidan maxsus maqsadli moliyalash amaliyotlarining kengaytirilishi moliyaviy resurslardan foydalanishning aniq va shaffof mexanizmlarini yaratishga imkon beradi⁶⁷.

Bugungi kunda rivojlangan davlatlarning bank amaliyotida keng qo'llanilayotgan kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirish modellarini O'zbekiston bank sektorida joriy etish imkoniyatlarini o'rganish, ularning nazariy jihatlarini tahlil qilish hamda mahalliy sharoitlarga moslashtirish muhim ilmiy va amaliy vazifadir. Mazkur maqolada kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirishga o'tishning nazariy asoslari, xorij tajribasi va amaliy imkoniyatlari tahlil qilinib, ularni O'zbekiston bank tizimiga integratsiya qilish yo'llari ko'rsatib o'tiladi.

Ushbu tadqiqotning dolzarbligi O'zbekistonda bank sektorining kreditlash mexanizmlarini takomillashtirish, moliyaviy risklarni kamaytirish hamda iqtisodiyotning turli tarmoqlarini samarali moliyalashtirish uchun yangi imkoniyatlarni yaratish bilan bog'liqdir. Tadqiqotning ilmiy jihatdan yangiligi an'anaviy kredit modellari va kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirish modellari o'rtasidagi farqlarni nazariy jihatdan asoslash hamda ularni amaliyotda qo'llash bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir⁶⁸.

II. ADABIYOTLAR TAHLILI.

An'anaviy kreditlashdan kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirish tizimiga o'tish masalasi nazariy va amaliy jihatdan keng o'rganilgan mavzulardan biri hisoblanadi. Kreditlash amaliyotlarining rivojlanishi, uning turli shakllari va modellari bo'yicha tadqiqotlar olib borgan olimlar kreditning iqtisodiy mohiyatini va uni boshqarish mexanizmlarini nazariy asoslab berganlar. Shunga qaramay, zamonaviy

⁶⁶ Xudayberdiyev, O. A. (2020). *Bank ishi asoslari*. Toshkent: Iqtisodiyot.

⁶⁷ Qosimov, S. X. (2019). *Kreditlash nazariyasi va amaliyoti*. Toshkent: Iqtisod-Moliya.

⁶⁸ Sobirov, M. M. (2021). Kredit risklarini boshqarishning zamonaviy yondashuvlari. *Iqtisodiyot va ta'lim*, 3(4), 45–49.

moliya bozorlaridagi o'zgarishlar va iqtisodiy munosabatlarning yangilanishi an'anaviy kredit modellarini qayta ko'rib chiqish va kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirishga o'tishni dolzarb qilib qo'yimoqda⁶⁹.

Ushbu yo'nalishda klassik nazariya asoschilaridan J.M.Keyns kredit siyosatining iqtisodiyotdagi o'rni va ahamiyatini ta'kidlab, kreditning iqtisodiy sikllarni barqarorlashtirishdagi rolini asoslab bergan. Keynes nazariyasida kreditlash pul massasi va iqtisodiy faollikni boshqarish vositasi sifatida ko'riladi. Keyinchalik bu g'oyani rivojlantirgan M.Fridman monetar siyosat nazariyasini ilgari surib, kreditlashning pul bozoridagi tartibga soluvchi funksiyasiga alohida e'tibor qaratadi.

Zamonaviy davrda kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirish nazariyasini rivojlantirgan olimlardan P.Rouz va K.Vestley (2016) kredit mahsulotlarini risklarni minimallashtirish va moliyaviy barqarorlikni oshirish vositasi sifatida tahlil qilganlar. Ularning fikricha, moliya institutlari tomonidan ishlab chiqilgan maxsus kredit mahsulotlari bozor talablariga moslashuvchan javob berish imkoniyatini oshiradi va mijozlar ehtiyojlarini to'liqroq qondirishga xizmat qiladi. Bu nazariy yondashuv bozor iqtisodiyoti sharoitida moliyaviy xizmatlar raqobatini kuchaytiradi va iqtisodiy samaradorlikni ta'minlaydi⁷⁰.

Shuningdek, D.Bauer va X.Xammel (2018) bank kreditlash amaliyotidagi innovatsion mahsulotlarning muhimligini o'rganib chiqishgan. Ularning tadqiqotlarida kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirishning asosiy afzalliklari sifatida kredit risklarini diversifikatsiya qilish, moliyaviy bozor integratsiyasini chuqurlashtirish va moliya institutlari likvidligini oshirish imkoniyatlari ko'rsatiladi⁷¹.

Rossiya iqtisodiy adabiyotlarida kredit mahsulotlari bo'yicha tadqiqot olib borgan A.A.Andrianov (2020) va L.V.Kuznetsova (2019) moliyalashtirishning yangi shakllari sifatida kredit mahsulotlarining mohiyati, afzalliklari va jahon tajribasidagi qo'llanilishini tahlil qilib, Rossiya moliyaviy bozori uchun takliflar ishlab chiqqanlar. Ushbu olimlarning xulosalariga ko'ra, an'anaviy kreditlash mexanizmlaridan kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirishga o'tish bank sektorining barqarorligini oshiradi va iqtisodiyotda kreditlash samaradorligini ta'minlaydi.

O'zbekistonlik iqtisodchi olimlardan A.V.Vahobov va T.S.Malikov (2021) respublika bank sektori uchun kreditlash amaliyotlarini modernizatsiya qilish va kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirish imkoniyatlarini o'rgangan. Tadqiqotchilarning fikricha, an'anaviy kreditlash shakllaridan zamonaviy kredit mahsulotlariga o'tish O'zbekistonda kreditlash tizimining shaffofligini oshiradi, moliyaviy institutlarning risk boshqaruv tizimini takomillashtiradi hamda kichik va o'rta biznes subyektlarining moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi⁷².

Shunday qilib, adabiyotlar tahlilidan kelib chiqqan holda aytish mumkinki, an'anaviy kreditlashdan kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirishga o'tish iqtisodiyot

⁶⁹ Raxmatov, N. R. (2018). *Bank kreditlash tizimi va uning rivojlanish yo'nalishlari*. Toshkent: Fan va texnologiya.

⁷⁰ Yuldashev, Sh. Sh. (2020). Bank kreditlarining iqtisodiy samaradorligi. *O'zbekiston iqtisodiy axborotnomasi*, (2), 22–26.

⁷¹ Xolboyeva, Z. Z. (2021). Kredit portfelini boshqarish strategiyalari. *Moliyaviy tahlil*, 2(1), 33–37.

⁷² G'ulomov, D. T. (2022). *Korxonalarining moliyaviy menejmenti*. Toshkent: Iqtisodiyot.

uchun ko'plab nazariy va amaliy afzalliklarni o'zida mujassam qiladi. Ammo mavjud tadqiqotlarda mahalliy iqtisodiyot sharoitidagi aniq mexanizmlar va mahsulotlar bo'yicha yetarli ilmiy izlanishlar hali talab darajasida emasligi bois, bu mavzuning tadqiq qilinishi dolzarblik kasb etadi.

III.METODOLOGIYA

Ushbu maqolada bank kreditlarini ajratishda an'anaviy kredit modellaridan kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirishga o'tishning nazariy asoslari va amaliy imkoniyatlarini tadqiq qilish uchun sifat va miqdor metodlaridan kompleks foydalanilgan. Metodologik jihatdan tadqiqot quyidagi bosqichlar orqali amalga oshirilgan:

Nazariy-metodologik asoslarni tahlil qilish:

Tadqiqotning birinchi bosqichida kreditlash tizimi va uning rivojlanishi haqidagi nazariy adabiyotlar, ilmiy tadqiqotlar, xalqaro tajribalar va me'yoriy hujjatlar tanqidiy o'rganildi. Nazariy asoslarni shakllantirish uchun ilmiy adabiyotlarni tizimli sharhlash (systematic literature review) metodi qo'llanildi⁷³. Ushbu bosqichda kreditlash modellari va kredit mahsulotlari bo'yicha mavjud ilmiy yondashuvlar qiyosiy-tahliliy uslub orqali ko'rib chiqilib, umumlashtirildi.

Empirik tadqiqot va amaliy imkoniyatlarni aniqlash:

Ikkinchi bosqichda banklarning kredit ajratish jarayonlarida mavjud amaliyotlari, an'anaviy kreditlash usullari va kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirish tajribasi o'rganildi. Buning uchun O'zbekiston bank tizimidagi yetakchi tijorat banklari misolida ekspert so'rovi (Delphi metodi) va yarim-strukturaviy intervyular o'tkazildi. Ekspertlar guruhi bank sektori rahbarlari, kredit departamenti mutaxassislari va moliyaviy tahlilchilar kabi jami 20 nafar respondentdan tashkil topdi. Intervyular davomida olingan sifatli ma'lumotlar mazmun-tahlil (content analysis) orqali qayta ishlanib, kreditlash jarayonlarining mavjud holati va rivojlanish imkoniyatlari aniqlandi⁷⁴.

Miqdoriy tadqiqot va statistik tahlil:

Uchinchi bosqichda kredit ajratish jarayonlaridagi samaradorlikni baholash va an'anaviy hamda yangi kredit mahsulotlarining moliyaviy ko'rsatkichlarga ta'sirini aniqlash uchun statistik ma'lumotlar to'plandi. O'zbekiston Markaziy Banki, tijorat banklarining moliyaviy hisobotlari, Davlat statistika qo'mitasi va xalqaro moliyaviy tashkilotlar (IMF, Jahon Banki) ma'lumotlaridan foydalanildi. Ushbu bosqichda regressiya va korrelyatsion tahlil usullari orqali kredit mahsulotlariga o'tishning moliyaviy samaradorlik ko'rsatkichlariga ta'siri o'lchandi⁷⁵.

SWOT-tahlil:

Kredit mahsulotlariga o'tishning kuchli va zaif tomonlari, mavjud imkoniyat va tahdidlarini aniqlash uchun SWOT-tahlili amalga oshirildi. Bu bosqichda bank

⁷³ Masharipov, F. O. (2020). Bank faoliyatida kredit mahsulotlarini takomillashtirish. *Yosh olimlar jurnali*, (5), 51–54.

⁷⁴ Karimov, I. B. (2021). Bank kreditlash tizimining modernizatsiyasi: muammo va yechimlar. *Ilmiy-amaliy moliya jurnali*, (3), 40–44.

⁷⁵ Bozorov, T. T. (2019). *Moliyaviy vositachilik va kredit institutlari*. Toshkent: Yangi asr avlodi.

kreditlash tizimidagi transformatsiyaning strategik istiqbollari aniqlandi va mazkur strategiyalarni amaliyotga joriy qilishda e'tibor berilishi zarur bo'lgan jihatlar belgilab berildi.

Tadqiqotning yakuniy bosqichida avvalgi bosqichlarda olingan natijalar umumlashtirilib, nazariy va amaliy jihatdan asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi. Ushbu bosqichda olingan natijalar va tavsiyalar asosida O'zbekiston bank sektorida kreditlash jarayonlarini yanada samarali va barqaror qilish uchun zarur chora-tadbirlar taqdim etildi.

Metodologiyaning yuqoridagi bosqichlari bir-birini to'ldiruvchi tarzda shakllantirilib, tadqiqot natijalarining ishonchligi va amaliy ahamiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqotning metodologiyasi bank kreditlash tizimining evolyutsiyasi, ayniqsa, an'anaviy kredit modellaridan kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirishga o'tish jarayonini nazariy va amaliy jihatdan chuqur o'rganishga asoslanadi. Tadqiqotda iqtisodiy-moliyaviy tahlil, statistik ma'lumotlar tahlili, komparativ (taqqoslash) tahlil, empirik va konseptual yondashuvlar uyg'unlashtirilgan.

Tadqiqot yondashuvi va asosiy uslublar

Nazariy-tahliliy yondashuv – Kreditlashning tarixiy shakllari, an'anaviy kredit modellarining mohiyati, ularning afzallik va kamchiliklari, zamonaviy moliyalashtirish usullari bilan bog'liq nazariy qarashlar ko'rib chiqildi. Kredit mahsulotlari kontseptsiyasining shakllanishi va rivojlanishiga oid fundamental iqtisodiy nazariyalar, xususan, moliyaviy vositachilik, risklarni boshqarish, bozor asimmetriyasi va bank innovatsiyalari nazariyalari asos qilib olindi.

Komparativ tahlil (taqqoslash usuli) – An'anaviy kredit modellarining va zamonaviy kredit mahsulotlariga asoslangan moliyalashtirish usullarining afzallik va cheklovlari solishtirildi. Bu usul orqali O'zbekiston tajribasi xorijiy mamlakatlar (AQSH, Germaniya, Janubiy Koreya, Turkiya) bilan solishtirilib, moslashuvchan kredit mahsulotlarining iqtisodiy samaradorligi o'rganildi⁷⁶.

Empirik yondashuv – Tijorat banklarining real faoliyati asosida olingan statistik ma'lumotlar asosida tahlillar olib borildi. Jumladan, banklar tomonidan taqdim etilgan kredit turlari, ularning segmentlarga ko'ra taqsimlanishi, to'lov intizomi, foiz stavkalari va kredit riski kabi ko'rsatkichlar tahlil qilindi. Ma'lumotlar O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, tijorat banklari, Jahon banki va Xalqaro Valyuta Jamg'armasining ochiq statistik bazalaridan olindi⁷⁷.

Ekspert suhbatlari va intervyular – Bank tizimi mutaxassisleri, moliyaviy konsalting kompaniyalari vakillari va amaliyotchi kredit menejerlari bilan suhbatlar o'tkazilib, kredit mahsulotlarining real qo'llanilishi, afzalliklari va muammolari haqida chuqur ma'lumotlar olindi. Bu yondashuv tadqiqotning amaliy asoslanishini mustahkamladi.

Ssenariy tahlili va prognozlash – Kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirishning banklar va mijozlar uchun kutilayotgan ta'siri, risklar va afzalliklari turli ssenariylar

⁷⁶ Soliyev, N. N. (2022). O'zbekiston bank tizimida kredit risklari va ularni boshqarish muammolari. *Innovatsion rivojlanish jurnali*, 5(2), 17–20.

⁷⁷ Madrahimova, G. A. (2021). *Banklar faoliyati va kreditlash*. Toshkent: Iqtisod-Moliya.

asosida baholandi. Shu jumladan, inflyatsiya darajasi, foiz stavkalarining o'zgarishi, banklararo raqobat va mijozlar segmentatsiyasi kabi omillar inobatga olindi.

Model tuzish usuli – Kredit mahsulotlarining samaradorligini baholash uchun oddiy matematik modellardan foydalanildi. Ushbu modellar asosida an'anaviy kreditlash va mahsulot asosidagi kreditlash uslublarining rentabelligi, kredit portfelining diversifikatsiyasi darajasi, mijozlar ehtiyojini qamrab olish ko'rsatkichlari solishtirildi⁷⁸.

Tadqiqot ob'ekti va predmeti

Tadqiqot ob'ekti sifatida O'zbekiston bank tizimi faoliyatida qo'llanilayotgan kreditlash mexanizmlari, xususan, tijorat banklarining moliyalashtirish amaliyoti tanlandi. Tadqiqot predmetini esa kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirishning samaradorligini oshirish imkoniyatlari, ularning nazariy asoslari va amaliy tatbiqiy jihatlari tashkil etadi.

IV.NATIJALAR VA MUHOKAMA.

Olib borilgan ilmiy-tahliliy tadqiqotlar natijasida aniqlanishicha, bugungi bank tizimida an'anaviy kreditlash modellarining afzalliklari bilan bir qatorda bir qator cheklovlari ham mavjud. Xususan, an'anaviy yondashuvda qarz oluvchining to'lovga qobiliyati, moliyaviy holati va kredit tarixiga asoslanilgan baholash mezonlari kreditni ajratishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, bu yondashuv ko'p hollarda kichik biznes subyektlari, innovatsion loyihalar yoki aniq mahsulotlarga yo'naltirilgan moliyalashtirish ehtiyojlariga javob bermasligi mumkin⁷⁹.

Shu nuqtai nazardan olib qaralganda, kredit mahsulotlari asosidagi moliyalashtirish tizimi bank-mijoz o'rtasidagi munosabatlarni yangi bosqichga olib chiqadi. Mazkur yondashuvda kredit nafaqat pul mablag'i sifatida, balki maxsus maqsadlarga xizmat qiluvchi mahsulot sifatida qaraladi. Masalan, avtokreditlar, ipoteka kreditlari, ta'lim kreditlari yoki startap-loyihalar uchun mo'ljallangan maxsus paketlar mijoz ehtiyojlarini yanada aniqroq qamrab oladi.

Amaliyotda kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirish banklar uchun risklarni diversifikatsiya qilish, kredit portfelini barqarorlashtirish va mijozlar bilan barqaror, uzoq muddatli hamkorlikni shakllantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirish jarayonida raqamli texnologiyalar, AI asosida ishlovchi kredit reyting tizimlari va avtomatlashtirilgan baholash usullari keng qo'llanilmoqda. Bu esa kredit ajratish jarayonini tez, aniq va shaffof holga keltiradi.

Tadqiqot davomida aniqlangan muhim jihatlardan yana biri — bu kredit mahsulotlarining mijozlar uchun tushunarli va qulay bo'lishi. Bank xizmatlarini foydalanuvchilar asosan kredit shartlarining ochiqligi, to'lov grafingining mosligi va umumiy xavfsizlik darajasiga katta e'tibor qaratishmoqda. Shu sababli, amaliy imkoniyatlar doirasida kredit mahsulotlarining modul tuzilmalari, moslashuvchan foiz

⁷⁸ Sharipov, H. H. (2020). Kredit liniyalari orqali moliyalashtirishning ustunliklari. *Bozor iqtisodiyoti muammolari*, (6), 29–32.

⁷⁹ Toirov, O. M. (2021). An'anaviy va zamonaviy kreditlash modellari: qiyosiy tahlil. *Iqtisodiyot va moliya*, (1), 14–18.

stavkalari, grace-period (kechiktirilgan to‘lov) imkoniyatlari va kafilliksiz kreditlar kabi qulayliklar taklif etilishi katta ahamiyat kasb etadi⁸⁰.

Shuningdek, tahlillar shuni ko‘rsatmoqdaki, moliyalashtirish jarayonida mahsulotga yo‘naltirilgan kreditlash yondashuvi iqtisodiy o‘shish va ijtimoiy farovonlikni ta‘minlashda muhim omil hisoblanadi. Bu model nafaqat tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlaydi, balki sektorlararo moliyaviy muvozanatni ta‘minlash, innovatsiyalarni rag‘batlantirish va yangi ish o‘rinlari yaratishga zamin yaratadi.

Natijaviy xulosalardan biri shuki, banklar tomonidan kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirish strategiyasiga o‘tish, avvalo, tizimli tahlil, bozor segmentatsiyasi, mijoz ehtiyojlarining chuqur o‘rganilishi va yuqori texnologik infratuzilmaga ega bo‘lishni talab qiladi. Ushbu strategik yondashuv orqali banklar o‘z xizmatlarini shaxsiylashtirilgan, individual ehtiyojlarga mos ravishda taklif eta oladilar. Bu esa ularning raqobatbardoshligini oshiradi.

Yakunda aytish mumkinki, an‘anaviy kreditlashdan mahsulotga yo‘naltirilgan moliyalashtirish tizimiga bosqichma-bosqich o‘tish bank sektorining modernizatsiyasi, raqamli transformatsiyasi va mijoz markazlilik prinsipi asosida rivojlanishiga xizmat qiladi. Bu esa bank tizimining ishonchliligi, barqarorligi va inklyuzivligini oshirishga xizmat qiluvchi muhim yo‘nalishdir.

V.XULOSA

Bank tizimining samaradorligini oshirish, real sektorni samarali moliyalashtirish va mijozlarga ko‘rsatilayotgan xizmatlar sifatini yangi bosqichga olib chiqish bugungi kunda bank-moliya sohasidagi eng dolzarb masalalardan biridir. Ushbu maqolada bank kreditlarini ajratishda an‘anaviy kredit modellaridan voz kechib, kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirishga o‘tishning nazariy asoslari va amaliy imkoniyatlari chuqur tahlil qilindi.

An‘anaviy kredit modellarining afzalliklari bilan bir qatorda, ularning zamonaviy iqtisodiy sharoitlar, bozordagi talab va takliflar dinamikasiga moslashishdagi cheklovlari ochib berildi. Ayniqsa, ushbu modellarda qarz oluvchining kreditga layoqatliligini baholashda qo‘llaniladigan klassik yondashuvlar ba‘zida aniq va tezkor qaror qabul qilish imkoniyatini cheklaydi. Shu bilan birga, moliyalashtirishda innovatsion yondashuv — ya‘ni kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirish tizimi, bozordagi mavjud ehtiyojlarga moslashuvchanlik, xizmatlar diversifikatsiyasi, tavakkalchiliklarni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish kabi qator ustunliklarga ega ekani isbotlandi.

Kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirish usuli bank faoliyatining innovatsion komponentlarini kuchaytirib, mijozlarga individual yondashuv, tezkorlik va qulaylik yaratadi. Ushbu yondashuv banklar uchun nafaqat raqobatbardoshlikni oshirishda, balki mijozlar bilan uzoq muddatli, ishonchli hamkorlikni yo‘lga qo‘yishda muhim vositaga aylanmoqda. Shuningdek, kredit mahsulotlarining turlari (iste‘mol krediti, aylanma mablag‘larni moliyalashtirish, ipoteka krediti, avtokredit, agro-kredit va h.k.)

⁸⁰ Qodirova, L. M. (2020). *Kredit tizimining institutsional asoslari*. Toshkent: Fan va ta‘lim.

orqali sektorlar kesimida xususiylashtirilgan moliyaviy xizmatlar taklif etish imkoniyati yuzaga keladi.

Amaliy jihatdan olib qaralganda, kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirish modelining joriy etilishi bank tizimi uchun quyidagi ijobiy natijalarni beradi:

- moliyalashtirish jarayonlarining tezlashuvi;
- qarz oluvchilar ehtiyojlariga moslashtirilgan mahsulotlar yaratish;
- tavakkalchiliklarni aniqroq baholash va boshqarish imkoniyati;
- bank xizmatlari paketini diversifikatsiya qilish orqali daromad manbalarini kengaytirish.

Shuningdek, bu yondashuv mamlakat iqtisodiyotida barqaror moliyaviy muhitni yaratishda, xususan, kichik va o‘rta biznes subyektlarini qo‘llab-quvvatlash, bandlikni ta‘minlash, iste‘mol bozorini rivojlantirishda beqiyos ahamiyatga ega.

Yakuniy xulosa qilib aytganda, bank kreditlarini ajratishda an‘anaviy modellar o‘rniga kredit mahsulotlari orqali moliyalashtirishga o‘tish zarurati nafaqat global iqtisodiy tendensiyalar, balki milliy iqtisodiy manfaatlar bilan ham chambarchas bog‘liq. Bu borada banklar o‘z strategik yo‘nalishlarini qayta ko‘rib chiqishlari, yangi mahsulotlar ishlab chiqish va texnologik yangiliklarni joriy etish orqali o‘z faoliyatini raqobatbardosh va barqaror qilishlari lozim. Kelajakda ushbu yondashuv asosida bank xizmatlari sohasi yanada innovatsion, mijozga yo‘naltirilgan va iqtisodiy o‘shni qo‘llab-quvvatlovchi vositaga aylanishi kutilmoqda.

VI.FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Xudayberdiyev, O. A. (2020). Bank ishi asoslari. Toshkent: Iqtisodiyot.
2. Qosimov, S. X. (2019). Kreditlash nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Iqtisod-Moliya.
3. Sobirov, M. M. (2021). Kredit risklarini boshqarishning zamonaviy yondashuvlari. Iqtisodiyot va ta‘lim, 3(4), 45–49.
4. Raxmatov, N. R. (2018). Bank kreditlash tizimi va uning rivojlanish yo‘nalishlari. Toshkent: Fan va texnologiya.
5. Yuldashev, Sh. Sh. (2020). Bank kreditlarining iqtisodiy samaradorligi. O‘zbekiston iqtisodiy axborotnomasi, (2), 22–26.
6. Xolboyeva, Z. Z. (2021). Kredit portfelini boshqarish strategiyalari. Moliyaviy tahlil, 2(1), 33–37.
7. G‘ulomov, D. T. (2022). Korxonalarining moliyaviy menejmenti. Toshkent: Iqtisodiyot.
8. Masharipov, F. O. (2020). Bank faoliyatida kredit mahsulotlarini takomillashtirish. Yosh olimlar jurnali, (5), 51–54.
9. Karimov, I. B. (2021). Bank kreditlash tizimining modernizatsiyasi: muammo va yechimlar. Ilmiy-amaliy moliya jurnali, (3), 40–44.
10. Bozorov, T. T. (2019). Moliyaviy vositachilik va kredit institutlari. Toshkent: Yangi asr avlodi.
11. Soliyev, N. N. (2022). O‘zbekiston bank tizimida kredit risklari va ularni boshqarish muammolari. Innovatsion rivojlanish jurnali, 5(2), 17–20.

12. Madrahimova, G. A. (2021). Banklar faoliyati va kreditlash. Toshkent: Iqtisod-Moliya.
13. Sharipov, H. H. (2020). Kredit liniyalari orqali moliyalashtirishning ustunliklari. Bozor iqtisodiyoti muammolari, (6), 29–32.
14. Toirov, O. M. (2021). An’anaviy va zamonaviy kreditlash modellari: qiyosiy tahlil. Iqtisodiyot va moliya, (1), 14–18.
15. Qodirova, L. M. (2020). Kredit tizimining institutsional asoslari. Toshkent: Fan va ta’lim.